

s'usen per reforçar les expectatives del comportament infantil i adult. Les mateixes creences al voltant de les diferències genètiques hormonals justifiquen que s'esperin comportaments distints entre homes i dones, tant en qüestions insignificants com en d'altres de crucials: des de la disposició a gaudir d'una baixa per paternitat o maternitat fins a l'habilitat per aparcar, des del desig de presentar-se com a candidat a unes eleccions fins a la capacitat per recordar una discussió.

Per als qui subscriuen el discurs del determinisme biològic, totes les desigualtats que vivim s'expliquen gràcies a la diferent configuració genètica i hormonal d'homes i dones: si les dones guanyen menys, si els homes tenen més poder, si les dones assumeixen més feines a casa o si els homes tenen més reconeixement social, tot és degut al fet que així són les coses, simplement. El determinisme biològic del segle XXI funciona exactament igual que el del XIX, que advertia les dones que aspiraven al canvi que no estaven fetes per estudiar o esforçar-se físicament.

Tot i que el que ens diu Walter a *Muñecas Vivientes* ens és familiar, sovint abusa d'exemples que es donen poc freqüentment. Aquesta és la crítica més recurrent que se li ha fet a la seva obra. En algunes discoteques del Regne Unit hi ha concursos en què les dones pugen en un escenari on només hi ha un llit, i han d'interpretar situacions de sexe explícit, alhora que es despullen, davant la mirada lasciva de desenes d'homes, que criden grollerament, i tot de forma gratuïta, amb

la promesa que, si guanyen, potser seran models reconegudes. Aquestes situacions, sens dubte existents, són poc representatives.

En tot cas, el que s'ha de veure és la idea que hi ha darrere, que va més enllà del perill de forjar un concepte de bellesa objectivada i exclusivament sexual, que és que, finalment, les noies pensen que poden obrir-se camí a la vida a través del seu atractiu físic o, encara pitjor, que no tenen altres oportunitats d'avançar en les seves trajectòries professionals que no siguin les que el culte al cos els brinden.

PALOMA PONTÓN

Fonaments de sociologia: les relacions entre la naturalesa i la cultura

Josep Maria Masjuan i Codina
2009. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona

El professor Josep Maria Masjuan (de qui vaig tenir la sort de ser alumne fa pocs anys) és un sociòleg veterà, curiós i rebel —al mateix temps La veterania l'ha adquirida amb els anys de docència i recerca en sociologia de l'educació, mercat de treball i teoria sociològica; la curiositat, amb l'afany amb què es planteja algunes de les qüestions fonamentals de les ciències socials: amb sentit crític i vocació científica; i la rebel·lia, amb la propensió a no defugir de temàtiques punyents i polititzades, com ara les relacions entre naturalesa i cultura en les desigualtats de gènere.

En el seu darrer llibre, *Fonaments de sociologia* (*Fonaments*, en endavant), Masjuan hi sosté la tesi que, a pesar de la velocitat de l'evolució cultural i de la seva relativa independització respecte a l'evolució biològica, la humanitat no s'ha després dels seus condicionants genètics i epigenètics, motiu pel qual la sociologia no pot prescindir d'aquest fet biològic.

No obstant això, no som davant d'un llibre especialitzat, sinó d'una original i provocadora introducció a la sociologia. I és aquest mateix caràcter introductor el que impedeix una argumentació detallada i profunda d'algunes de les afirmacions que s'hi fan. Una presentació de la sociologia «on es tenen en compte la realitat de l'evolució biològica dels humans i els seus condicionaments» i on s'expliciten algunes de «les bases sobre les quals s'ha d'establir el coneixement científic de la societat». Ens emmarquem, doncs, en la irresolta i clàssica discussió sobre la naturalesa i la cultura com a factors explicatius de la conducta humana.

Juntament amb aquest primer objectiu, recopilar i sistematitzar les bases biològiques del comportament, l'autor es planteja un segon objectiu: facilitar un conjunt de materials didàctics útils per a la docència universitària, com ara articles de diaris, fragments d'obres clàssiques o documents audiovisuals (disponibles al final de cada capítol del llibre i a www.individu-societat.net). Aquest segon objectiu, el didàctic, posa de manifest la propensió divulgativa de l'autor i la seva intenció de remodelar

parcialment alguns dels supòsits de la sociologia acadèmica tradicional.

El llibre s'estructura en vuit capítols, que segueixen un fil argumental que es pot resumir de la manera següent: una presentació dels supòsits essencials en les relacions entre naturalesa i cultura (capítol 1); el funcionament del cervell humà, pel que fa a les emocions, motivacions, consciència, llenguatge i racionalitat (capítols 2 i 3); el procés d'institucionalització a partir de les normes socials i el procés de socialització a partir dels principals agents (capítols 4 i 5); les bases evolutives de les desigualtats socials i de les desigualtats de gènere en particular (capítols 6 i 7), i un conjunt de reflexions finals a propòsit de la sociologia com a ciència i la seva relació amb altres àrees del coneixement afins (capítol 8).

De bon començament, l'autor presenta l'arquitectura teòrica i conceptual que regirà l'argumentació posterior, especialment pel que fa a la idea d'evolució (del món i de la vida) i a la seva aproximació interdisciplinària: «Un element fonamental d'aquesta perspectiva és partir del postulat que tota la història de l'univers és un fenomen evolutiu que es desenvolupa a través de mecanismes que poden ser coneguts. Així, doncs, per aproximar-nos a un determinat objecte d'aquesta realitat és molt productiu, intel·lectualment, superar inicialment l'especialització i emmarcar aquest objecte en un conjunt més ampli.» Per tant, Masjuan, a banda d'admetre el seu realisme crític, es mostra partidari d'una sociologia coherent, i no pas

contraposada, amb la idea d'evolució (en un sentit ampli i en un sentit darwinianà). La sociologia, argumenta, no pot parcel·lar-se en àmbits explicatius excloents i ha de guanyar sensibilitat interdisciplinària, especialment amb la biologia (per la importància de la teoria de l'evolució), la psicologia evolutiva, la ciència cognitiva i l'antropologia.

En aquest punt cal fer un matis important, útil per als més escèptics: amb Wagensberg, l'autor es confessa partidari de la concepció del *determinisme i atzar*, que considera que les lleis de la naturalesa marquen el que no es pot fer; és a dir, funcionen com a prohibicions, deixant un espai per a l'atzar. Aquesta creença difereix del *determinisme* a seques, que prescriu que les lleis de la naturalesa són obligatòries i que, en conseqüència, tot el que passa està determinat. En definitiva, la primera concepció de les lleis científiques «permet integrar millor les ciències humanes i les ciències socials, ja que hi caben les eleccions humanes». Per aquesta raó, *Fonaments* no és un manual sobre el determinisme biològic, sinó una proposta a favor d'una sociologia més oberta a la vessant homínida d'un ésser humà que pretesament es vol comprendre.

Qüestions tan diverses i rellevants com les motivacions, les normes socials, les institucions, la competència, la cooperació, l'agressivitat, la dominació, el lideratge o la divisió sexual del treball, tenen, d'acord amb l'autor, un fonament biològic evolutiu. Això és, d'acord amb les condicions canviants de l'entorn (natural i cultu-

ral), alguns individus tenen una probabilitat major de sobreviure i reproduir-se que d'altres, de forma que els millor adaptats (amoralment parlant) deixaran més descendència (amb la informació genètica «guanyadora»).

Aquest mecanisme de selecció natural opera amb dinamisme, perquè els entorns són canviants i perquè els gens, a través de la mutació genètica, també. Així és com s'explica, per exemple, una de les singularitats de l'ésser humà, la seva faceta de «psicòleg natural», la seva capacitat empàtica de tenir diversos nivells d'intencionalitat: «La consciència o mirada interior va aparèixer per atzar en un o més ancestres els pares dels quals no tenien aquesta facultat; el fet de tenir-la va fer que fossin més capaços de sobreviure i reproduir-se, per la qual cosa van transmetre als seus fills aquesta característica genètica [...]. La cooperació complexa requereix que, a partir de l'experiència subjectiva dels sentiments i les percepcions, es pugui imaginar que els altres passen per una experiència semblant. Una cosa és llegir fets externs i actuar intel·ligentment i una altra, saber interpretar les intencions i els sentiments dels altres, cosa que requereix disposar d'una teoria espontània de la ment que et permeti funcionar com a psicòleg natural. [...] És un gran avantatge poder imaginar els sentiments, els desigs i les intencions dels enemics i els amics, i així poder orientar la pròpia actuació.»

D'aquesta forma, Masjuan estableix una relació de continuïtat, que no de trencament, entre la naturalesa i la cultura en

l'ésser humà, entre el procés d'humanització (cultural) i el procés d'hominització (biològic). Situar l'espècie humana en el context de l'evolució de la vida comporta «descartar l'existència d'un tall radical entre els éssers humans i la resta d'animals». D'aquí no se'n desprèn en absolut que s'hagi de descartar la importància ambiental tradicionalment assignada per la sociologia al comportament humà, ja que l'evolució cultural, que fins al neolític es veia mútuament condicionada per l'evolució genètica, va patir des de llavors una acceleració progressiva fins a esdevenir «pràcticament» independent. Senzillament, en la tasca sociològica, es tracta d'admetre-hi la biologia com a condició necessària —encara que no necessàriament suficient— i de partir d'una concepció de l'individu realista i fonamentada científicament.

Amb tot, per comprendre millor la pertinença antropològica de la proposta que tenim entre mans, val la pena destacar, a manera d'exemple, tres canvis anatòmics importants en la història de la humanitat: la posició erecta, que va permetre alliberar les mans i, per tant, elaborar instruments; el creixement de la mida del cervell (el neocòrtex i els lòbuls occipitals i temporals, principalment), que va permetre desenvolupar la consciència i la intel·ligència abstracta, i l'aparició d'un sistema auditiu i vocal, fet que va fer possible la parla. Per entendre la rellevància d'aquests esdeveniments en relació amb la tesi de continuïtat entre natura i cultura, és bo remarcar que l'aprenentatge social, el qual

s'acostuma a contraposar amb l'herència genètica, és possible precisament gràcies a la consciència reflexiva, el pensament abstracte i el llenguatge simbòlic. Ara bé, tal com indica Masjuan seguint Damasio, els diversos nivells del cervell (instintiu, emocional i cognitiu), quan apareixen en la història de l'evolució, s'acumulen més que no pas s'eliminen, de forma que «com més a prop som del primer nivell, més localitzats estan els mecanismes en les estructures antigues del cervell i menys important és l'aprenentatge». És a dir, els humans no som ni ordinadors genètics ni «taules rases», sinó éssers fruit d'una socialització en què «cada persona ja porta un equipament constitucional que orienta les seves possibilitats d'adquisició cultural [...], que determinen parcialment el ventall de conductes possibles». Al seu parer, es tracta d'un fet tan obvi com que «hi ha persones més altes que altres».

Probablement, el problema sorgeix quan a la tesi continuïsta entre naturalesa i cultura li oferim les desigualtats socials com a objecte d'estudi, en particular aquelles que històricament han rebut una justificació biològica i naturalitzadora, com ara el sexe, la raça o les capacitats cognitives. En aquest punt, s'entén com un deure ètic de l'investigador social preguntar-se «per què cal conèixer» i quines en són les conseqüències polítiques i socials a què pot donar lloc el coneixement. Sembla que aquesta és una reflexió que també es fa, a la *weberiana*, el professor Masjuan, a propòsit de les desigualtats de gènere: «Un dels reptes de la sociologia —disciplina

que posa en el nucli dur del seu saber el tema de la desigualtat— és aprofundir interdisciplinàriament en les qüestions relacionades amb la diferència i la desigualtat entre homes i dones. El risc culturalista pot conduir a prescindir de les diferències i a forçar, a través de les polítiques socials i les normes socials, les preferències de les dones fonamentades en les seves característiques personals. El risc biòlegista pot comportar el manteniment de la desigualtat en els drets, els deures i les recompenses. La solució d'aquest dilema no es pot donar per descomptat des de l'estat actual de la disciplina, ja que requereix un gran esforç de recerca desapassionada.» Jo encara hi afegiria que conèixer el paper dels gens no ens ha d'obligar en cap cas a sotmetre'ns al seu dictat, altrament hauríem d'abolir la civilització sencera.

Queda per saber quin serà el grau d'acceptació acadèmica de la proposta, però per a qui escriu aquestes línies no hi ha dubte que, a desgrat de patir un cert excés de comprensible simplicitat, *Fonaments* és una valenta introducció a la solociologia amb les dosis de veterenia, curiositat i rebel·lia que, com deia, són pròpies de l'autor.

XAVIER PUIG